

QIZILMIYA (GLYCRRHIZA GLABRA) O'SIMLIGINI DORIVORLIK XUSUSIYATI TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6594453>

I.I. Sobirov, S.A.Qirg'izov

AnDUPI, Aniq va tabiiy fanlar o'qitish metodikasi fakulteti, biologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi,

AnDUPI, Aniq va tabiiy fanlar o'qitish metodikasi fakulteti, biologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi,

Annotatsiya: Ushbu tezisda “Dorivor o'simliklar atlas” 2019-yil va “Fitoterapiya” 2016-yil nashriga kiritilgan Burchoqdoshlar-Fabaceae oilasiga mansub Qizilmiya (glycrrhiza glabra) o'simligi haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: Dorivor, tabobatda qo'llanilishi, dori vositalari, kimyoviy tarkibi, sanoat.

Har qanday zamon va makon tabiatida o'sadigan o'simliklar o'ziga xos xususiyatlari bilan insonlarni qiziqtirib keladi. Xususan, dorivor o'simliklar xususiyati boshqa o'simliklar xususiyatidan yuqori o'rinda turadi. Bunday o'simliklar xalq tabobatida muhim ahamiyat kasb etadi. Dorivor o'simliklar inson salomatligi uchun tabiiy dori vositasi hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda Dunyo va O'zbekiston Respublikasida tarqalgan dorivor o'simliklarni “Dorivor o'simliklar atlas” va “Fitoterapiya” kitobiga “noyob reseptlar”, dorivor giyohlarni qayerdan topish mumkinligi, qanday kasalliklarga dori sifatida ishlatilishi va bu o'simliklarni rangli surati bilan ko'plab ma'lumotlar berilgan. Ushbu o'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018-yil 18-iyundagi 531-sonli buyrug'i bilan o'quv adabiyotning nashr ruxsatnomasi bilan chop etilgan.

Ushbu o'quv qo'llanma Toshkent farmatsevtika institutining 2016- yildagi qarori bilan nashrga tavsiya etildi.

Ushbu o'quv qo'llanmalarda keltirilgan Qizilmiya turlari Burchoqdoshlar-Fabaceae oilasiga mansub bo'lib, bo'yi 50-100 sm bo'ladigan ko'p yillik o't-o'simlik hisoblanadi. O'rta Osiyoda o'sadigan quyidagi ikkita turlari tibbiyotda ishlatiladi.

1-jadval

Tibbiyotda ishlatiladigan Qizilmiyaning ikkita turi haqida tahlil

Nomi	Lotinch	Hayo	O'sis	Ahamiya	O'sis
a nomi		t shakli	h holati	ti	h joyi
Oddi y qizilmiya	<i>Glycrrhiza glabra L.</i>	Ko'p yillik o't-o'simlik	Tabiiy holda o'sadi	Dorivorlik xususiyati	Cho'l va yarimcho'l

Ural qizilmiyasi	<i>Glycrrhiza uralensis Fisch.</i>	Ko'p yillik o't-o'simlik	Tabiiy holda o'sadi	Dorivorlik xususiyati	Cho'l va daryo bo'ylarida
-------------------------	------------------------------------	--------------------------	---------------------	-----------------------	---------------------------

Yer ostki qismi (ildizpoyasi bilan ildizi). O'simlikni o'sadigan joyiga qarab yil bo'yi (ko'pincha bahordan kech kuzgacha, Turkmanistonda esa oktyabr oyidan kelgusi yilning aprelogacha) yig'ish mumkin. Ushbu o'simlik ildizi belkurak ketmon yoki ko'p o'sadigan joylarda traktor va suqa yordamida haydab kovlab olinadi, tuproqdan tozalanadi va quritiladi. Ba'zan ildizining po'stlog'i po'kak qismidan tozalanadi va ochiq havoda quritiladi.

Qizilmiya (*Glycrrhiza glabra*) o'simligini dorivor o'simliklar qatoriga kiritilishining asosiy sababi shundaki, uning ildizi tarkibiga kiruvchi bir qancha dorivor moddalar, xususan, ripen saponin- glisirrizin, flavonoidlar, qandlar, kraxmal, asparagin, efir moyi, vitamin C, achchiq, pektin, triterpen saponin- uralenoglyukuron kislotasi, likviritin, likviritozid, likurozid, glabrozid birikmalari mavjud.

2- jadval

Qizilmiya (*Glycrrhiza glabra*) o'simligining kimyoviy tarkibi (%).

Moddalar nomi	Qaysi organda ko'p miqdorda bo'lishi	% miqdori
Tripen saponin-glisirrizin birikmasi	Ildizda	3.2-24
Flavonoidlar	Ildizda	4
Qandlar	Ildizda	20
Pektin Kraxmal, asparagin, efir moyi, vitamin C	Urug'da	34
Pektin	Ildizda	6

Oddiy qizilmiya (*Glycrrhiza glabra* L.)

Xalq tabobatida qizilmiya ildizidan tayyorlangan qaynatma ko'krak og'rig'i, yo'tal, ko'kyo'tal, nafas yo'llari shamollashi kasalliklarida balg'am ko'chiruvchi, yumshatuvchi va yallig'lanishga qarshi ta'sir qiluvchi, me'da-ichak kasalligida engil surgi, dori sifatida hamda tomoq quriganda, nafas qisishiga davo qilish uchun ishlatiladi.

Ural qizilmiyasi (*Glycrrhiza uralensis* Fisch.)

Xalq tabobatida qizilmiya ildizidan tayyorlangan quyuq va quruq ekstraktlar hamda sharbati havo yo'llari kasallarini davolashda, isitmani tushirishda, siydik haydovchi, surunkali qabziyat, o'n ikki barmoq ichak yarasi hamda qovuq va me'da yallig'lanish kasalliklarini davolash uchun ishlatiladi. Mavjud turli yo'llar bilan qizilmiya ildizini qo'llash. Eng mashhuri, ehtimol, sirop. Siropga qo'shimcha ravishda, uyda siz damlama, infuzion va tayyorlashingiz mumkin spirtli damlamasi. Buni

qanday qilib to'g'ri qilish kerakligi va qanday dori nima yordam berishi haqida biz quyida aytib beramiz.

Qaynatma uchun sizga kerak bo'ladi:

Maydalangan qizilmiya ildizi – 1 osh qoshiq. Qoshiq;

Qaynoq suv – 0,25 ml.

Ildizni suv bilan to'kib tashlang, suv hammomida 20 daqiqa ushlab turing. Keyin ular olib tashlanadi, sovutiladi, filtrlanadi va asl hajmgacha suv bilan to'ldiriladi. Ichkarida olingan. Gemorroyga yordam beradi va engil laksatif sifatida.

Infuzion uchun sizga kerak bo'ladi:

Yer ildizi – 2 choy qoshiq;

Qaynoq suv – 0,5 l.

Siz faqat ildiz ustiga qaynoq suv quyishingiz kerak. 8 soatdan keyin infuzion tayyor bo'ladi. Infuzion oshqozon-ichak muammolari, kolit, ich qotishi, jigar va o't yo'llari kasalliklari uchun ishlatiladi. Qandli diabet va oziq-ovqat zaharlanishi uchun. Kichkina nurlanish dozasi bilan nurlanganda preparatning samaradorligi haqida fikr mavjud.

Yuqorida turli kasalliklarga davo qilish uchun qo'llaniladigan o'simlik haqida qisqacha ma'lumot berildi. Bu o'simlik O'zbekiston Respublikasida yovvoyi holda o'sadi va uni osonlik bilan kerak paytda yig'ib olish mumkin. Ko'pgina kasalliklariga davo qilish maqsadida ishlatiladigan o'simliklar yuqorida keltirilgan o'simliklarning o'zi bilan chegaralanmaydi. Bundan tashqari, yana bir qancha dorivor o'simliklar bilan ham ko'pgina kasalliklarga davo topish maqsadida tabiiy dori vositalari tayyorlanib kelinmoqda.

Qizilmiya (*Glycrrhiza glabra*) o'simligining ildizidan oziq -ovqat sanoatida (pivo, kvas kabilar tayyorlashda) hamda texnikada to'qimachilik, kimyo sanoatida va xalq xo'jaligining boshqa tarmoqlarida keng foydalaniladi.

Keyingi izlanishlarda ushbu Burchoqdoshlar-*Fabaceae* oilasiga mansub Qizilmiya (*Glycrrhiza glabra*) o'simligining dorivor o'simliklar qatorida turgan o'rni tahlili amalga oshirish rejalashtirilgan. Shu orqali bu o'simlik turlari dorivorlik xususiyati haqida ma'lumotlarga ega bo'lgan holda, unga yaqin boshqa turlarni ham dorivorlik xususiyatini o'rganishni amalga oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M. A. Jo'rayeva "Dorivor o'simliklar atlas" Toshkent NASHIR, 2019 88-91 bet.
2. S. A. Saidov, D. A. Yusupova, R. X. Sultanova, F. A. Saydaliyeva "Fitoterapiya" Toshkent 2016. 76-82 bet.
3. www.ziyonet.uz
4. www.Lex.uz.
5. www.uzpharm-control.uz
6. www.doridarmon.uz